

PWYLLGOR IAITH: DYDD LLUN, 24 EBRILL 2023

YN BRESENNOL:

Y Cyngorwyr: Elfed Wyn ap Elwyn (Cadeirydd)
Llio Elenid Owen (Is-Gadeirydd)

Menna Baines, Alan Jones Evans Jina Gwyrfai, Olaf Cai Larsen, Gwynfor Owen, Llio Elenid Owen, Richard Glyn Roberts, Meryl Roberts, Peter Thomas a Gruffydd Williams

Swyddogion: Vera Jones (Rheolwr Gwasanaeth Democratiaeth ac Iaith), Llywela Haf Owain (Uwch Ymgynghorydd Iaith a Chraffu), Llio Mai Dafydd (Swyddog Dysgu a Datblygu'r Iaith Gymraeg) a Rhodri Jones (Swyddog Gwasanaethau Democratiaeth).

HEFYD YN BRESENNOL:

Y Cyngorydd Menna Jones (Aelod Cabinet Cefnogaeth Gorfforaethol).

Eitem 5: Geraint Owen (Cyfarwyddwr Corfforaethol) ac Iwan Evans (Pennaeth Gwasanaeth Cyfreithiol).
Eitem 6: Sioned Williams (Pennaeth Adran Economi a Chymuned).
Eitem 7: Iwan Hywel (Pen Swyddog Hunaniaith (Menter Iaith Gwynedd))

1. YMDDIHEURIADAU

Derbyniwyd ymddiheuriadau gan Y Cyngorwyr Elfed Williams a Sasha Williams.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Derbyniwyd datganiad o fuddiant personol gan y Cyngorydd Elfed Wyn ap Elwyn mewn perthynas ag Eitem 7, ond dyfarnwyd nad oedd y buddiant yn rhagfarnu ac nid oedd angen gadael y cyfarfod.

3. MATERION BRYD

Ni dderbyniwyd unrhyw fater bryd.

4. COFNODON

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod blaenorol o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 19 Ionawr 2023 fel rhai cywir.

5. CYNLLUN HYBU'R GYMRAEG: TÎM ARWEINYDDIAETH A GWASANAETHAU CYFREITHIOL

Cyflwynwyd yr adroddiad gan y Cyfarwyddwr Corfforaethol a Phennaeth y Gwasanaeth Cyfreithiol a thynnwyd sylw'n fras at y prif bwyntiau canlynol:

- Atgoffwyd bod y Tîm Arweinyddiaeth yn cefnogi Prif Weithredwr y Cyngor.

- Cadarnhawyd bod meddalwedd Microsoft bellach yn cael ei osod yn ddiodyn ar holl ddyfeisiau'r Cyngor. Nodwyd bod y niferoedd o ddyfeisiau sydd wedi eu cadw ar feddalwedd Cymraeg wedi codi i 63% o'i gymharu â 47% y llynedd. Er hyn, pwysleisiwyd bod gwaith parhaus yn cael ei wneud er mwyn annog staff i ddefnyddio'r feddalwedd Gymraeg ar eu dyfeisiau a'u cefnogi i feithrin hyder yn eu sgiliau cyfrifiadurol Cymraeg.
- Adroddwyd bod Fforwm Iaith newydd yn cael ei sefydlu gyda chyfarfod cyntaf y Fforwm yn cael ei gynnal ym mis Mehefin. Manylwyd bod Arweinydd y Cyngor, Aelod Cabinet Cefnogaeth Corfforaethol a'r Cyfarwyddwr Corfforaethol yn aelodau o'r fforwm.
- Ystyriwyd mai un o brif rolau'r Tîm Arweinyddiaeth yw dylanwadu ar y defnydd o'r Gymraeg mewn sefydliadau allanol. Nodiwyd bod y Swyddfa Gartref yn recriwtio siaradwyr Cymraeg ar hyn o bryd oherwydd bu i'r Prif Weithredwr, Cyfarwyddwr Statudol a Phennaeth yr Adran Blant, wrthod croesawu arolygwyr Cyfiawnder Ieuencid di-gymraeg. Ymhelaethwyd bod swyddogion Cyngor Sir Ynys Môn hefyd wedi gwneud safiad mewn ymgais i gael arolygwyr sy'n gallu'r Gymraeg. Ymhellach, nodwyd bod nifer o Gynghorau Sir eraill ar draws y wlad wedi gwneud safiad o'r fath gan nodi na fyddent yn derbyn unrhyw arolygiad nes bydd y Swyddfa Gartref wedi llwyddo i recriwtio arolygwyr sy'n gallu'r Gymraeg.
- Cydnabuwyd bod trafferthion recriwtio wedi bod yn heriol dros y flwyddyn ddiwethaf a bod y gwasanaeth cyfreithiol wedi bod yn dibynnu ar wasanaeth locwm i ddarparu gwasanaethau mewn sawl maes. Cydnabuwyd bod hyn wedi cael peth effaith ar ddefnydd y Gymraeg o fewn y gwasanaeth gan ei fod yn eithriad bod cyfreithwyr locwm yn medru'r Gymraeg. Pwysleisiwyd bod y sefyllfa recriwtio yn gwella gan fod y gwasanaeth bellach yn gallu penodi mwy o staff heb gyfaddawdu ar ofynion ieithyddol Cymraeg oherwydd bod yr unigolion sydd wedi eu penodi eisoes yn cyfarch gofynion ieithyddol y Cyngor.
- Eglurwyd bod Gwynedd yn arwain ar sawl prif bartneriaethau rhanbarthol gan gynnwys GwE, Bwrdd Uchelgais a Chydbwyllgor Corfforedig Rhanbarth y Gogledd. Mae gan y gwasanaeth cyfreithiol rôl allweddol yn eu cynnal. Credir bod presenoldeb swyddogion Gwynedd o fewn y partneriaethau yma yn sicrhau defnydd y Gymraeg mewn meysydd technegol yn naturiol. Adlewyrchir hyn yng ngwaith y partneriaethau.
- Trafodwyd bod Cyngor Gwynedd ar fin prynu meddalwedd newydd ar y cyd gyda chynghorau dwyreiniol Gogledd Cymru. Cadarnhawyd bod gallu'r system i addasu a chofnodi gwybodaeth drwy'r Gymraeg a Saesneg yn ofyn craidd i dderbyn y feddalwedd, yn unol â gofynion ieithyddol Cyngor Gwynedd.

Rhodddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, codwyd y materion canlynol:

- Trafodwyd bod trafferthion yn gallu codi wrth gydweithio gydag asiantaethau eraill pan nad oes cyfeithu ar y pryd ar gael mewn cyfarfodydd neu ddogfennaeth. Ystyriwyd os oes polisi mewn grym mewn sefyllfaoedd o'r fath er mwyn sicrhau bod swyddogion Gwynedd i gyd yn dilyn yr un protocol.
 - Mewn ymateb i'r ymholiad, cadarnhaodd yr Uwch Ymgynghorydd Iaith a Chraffu bod proses o gofnodi cwynion a thrafferthion mewn lle. Cadarnhawyd bod staff yn cael eu hatgoffa o sut i ymateb i unrhyw sefyllfa o'r fath. Ymhelaethwyd bod y mater hwn wedi cael ei godi gyda Comisiynydd y Gymraeg yn ddiweddar ac maent yn awyddus i'r Cyngor rannu tystiolaethau o enghreifftiau pan maent yn codi. Manylwyd hefyd bod Llywodraeth Cymru yn awyddus i wybod mwy am unrhyw gwynion sydd yn codi er mwyn iddynt wybod pa adrannau sydd ddim yn cydymffurfio â pholisïau iaith.
- Ystyriwyd a fyddai'n fuddiol i'r Cyngor yrru unrhyw ddogfennaeth i asiantaethau allanol yn uniaith Gymraeg er mwyn eu gorfodi i ddefnyddio'r Gymraeg.

- Mewn ymateb i'r ymholiad cadarnhaodd Rheolwr Gwasanaethau Democratiaeth ac Iaith mai polisi'r Cyngor yw i ysgrifennu'n Gymraeg yn gyntaf gyda chyfieithiad Saesneg oddi tano. Cadarnhawyd bod hyn hefyd yn wir am gyfarfodydd y Cyngor, sydd yn cael eu cynnal yn Gymraeg gyda chyfieithiad Saesneg.
- Rhoddwyd ystyriaeth i'r gwahaniaeth rhwng cyfathrebu'n ddwyieithog a chyfathrebu yn Saesneg yn unig, gan ystyried y posibilrwydd bod rhai unigolion yn anwybyddu y rhannau Cymraeg a canolbwyntio ar yr ochr Saesneg yn unig. Soniwyd mai un dull y gellir ei ddefnyddio er mwyn sicrhau gohebiaeth Gymraeg gan asiantaethau yw i beidio ateb unrhyw ohebiaeth cyfrwng Saesneg, nes bydd gohebiaeth Gymraeg yn cyrraedd. Ymhelaethwyd bod y dull o gyfathrebu'n ddwyieithog yn rhywbeth y dylid ei ystyried pan mae'r cyfle nesaf yn codi i adolygu'r polisi iaith.
 - Mewn ymateb i'r sylwadau cadarnhaodd yr Uwch Ymgynghorydd Iaith a Chraffu bod y rhan fwyaf o bobl yn ysgrifennu yn Gymraeg oni bai eu bod yn ymwybodol yn barod nad ydi'r unigolion sy'n derbyn yr ohebiaeth yn deall Cymraeg. Ymhelaethodd y Cyfarwyddwr Corfforaethol bod Cynllun Hybu'r Gymraeg yn cael ei ddiwygio dros y misoedd nesaf a gellir rhoi ystyriaeth i'r materion yn y trafodaethau hynny.
- Rhannwyd enghreifftiau o sefyllfaoedd ble mae pobl sy'n gallu defnyddio'r iaith Gymraeg yn troi i'r Saesneg wrth ymateb i sylwadau unigolion sy'n siarad Saesneg mewn cyfarfodydd. Rhoddwyd cydnabyddiaeth nad yw'n hawdd, ond nodwyd ei bod yn bwysig i unigolion Cymraeg wneud pob ymdrech i ymateb i unrhyw sylwadau mewn Gymraeg pan fo darpariaeth Cyfieithu ar gael i'r di-Gymraeg.
- Llongyfarchwyd y swyddogion am eu gwaith yn arwain ar yr iaith Gymraeg.

Diolchwyd am yr adroddiad.

PENDERFYNWYD

Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a dderbyniwyd.

6. CYNLLUN HYBU'R GYMRAEG: ADRAN ECONOMI A CHYMUNED

Cyflwynwyd yr adroddiad gan Bennaeth Adran Economi a Chymuned a thynnwyd sylw'n fras at y prif bwyntiau canlynol:

- Cadarnhawyd bod Gwynedd yn parhau i arwain ar gynllun ARFOR gyda Chyngor Sir Ynys Môn. Eglurwyd bod cais llwyddiannus wedi ei wneud gyda Llywodraeth Cymru er mwyn cadarnhau bod y prosiect hwn yn parhau hyn o leiaf 2025 er mwyn ariannu prosiectau i hyrwyddo'r Gymraeg.
- Adroddwyd bod gan yr adran gronfa grant er mwyn cefnogi busnesau a chymunedau. Mae hyn yn ychwanegol i grantiau Llywodraeth Cymru ac mae'r Cyngor yn gallu gosod telerau ieithyddol fel amodau i dderbyn y cymorth ariannol.
- Soniwyd bod cryn dipyn o drafodaeth wedi bod ynghylch sut i hyrwyddo'r Gymraeg drwy'r Economi Ymweld ac yn sgil hynny, mae'r adran wedi comisiynu Prifysgol Bangor i gydweithio gyda'r Cyngor i osod gwaelodlin a mesuryddion effaith ymwelwyr i'r ardal ar yr iaith.
- Eglurwyd bod adborth calonogol wedi'i dderbyn gan unigolion sy'n defnyddio cyfleusterau'r amgueddfeydd, celfyddydau a llyfrgelloedd. Eglurwyd bod nifer o weithgareddau'n cael eu cynnal mewn awyrgylch llai ffurfiol er mwyn caniatáu i unigolion fagu hyder yn eu defnydd o'r iaith. Manylwyd bod dysgwyr Cymraeg yn fwy hyderus i gyfrannu mewn sgysiau mewn awyrgylch o'r fath.
- Esboniwyd bod yr adran wedi derbyn £18miliwn gan Lywodraeth Cymru drwy Gronfa Ffyniant Bro, Llewyrch a Llechi fel rhan o'r rhaglenni adfywio. Ymhelaethwyd nad oes

amodau ieithyddol wedi eu gosod gan y llywodraeth wrth i'r Cyngor ddyrannu'r arian ymhellach. Er hyn, mae'r adran yn ceisio gosod sail er mwyn sicrhau bod gofynion ieithyddol yn cael eu gosod ar unrhyw gais am arian er mwyn sicrhau bod yr iaith yn cael ei ystyried fel rhan o'r rhaglen adfywio.

- Cyfeiriwyd at un o rwystrau'r adran i ddatblygu sgiliau ieithyddol y gwasanaeth morwrol. Eglurwyd bod yr adran yn cyflogi 27-30 o wardeniaid traethau dros gyfnod yr haf er mwyn diogelu'r cyhoedd. Oherwydd natur tymhorol eu swydd, nid yw'r adran yn gallu cydweithio gyda'r unigolion hyn o flwyddyn i flwyddyn i wella eu gallu gyda'r Gymraeg, ac mae hyn yn rwystr mae'r adran yn ceisio ei ddatrys. Er hyn, manylwyd bod 94.5% o staff yr adran yn cyrraedd dynodiad ieithyddol eu swydd allan o'r 80.5% o holl staff yr adran oedd wedi cwblhau'r hunan asesiad.

Rhodddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, codwyd y materion canlynol:

- Croesawyd bod yr adran yn cydweithio gyda canolfannau Cymraeg i oedolion a nodwyd y gobaith y bydd hyn yn drefniant fydd yn parhau i'r dyfodol.
 - Mewn ymateb i'r sylwadau, cadarnhaodd Pennaeth Adran Economi a Chymuned nad oedd addysg oedolion yn waith sydd fel arfer yn weithredol o fewn yr adran. Manylwyd bod y gwaith cydweithio hwn yn digwydd drwy grant mewn cydweithrediad gyda Choleg Llandrillo Menai er mwyn sicrhau bod pecynnau addysg ar gael i bawb- bod drwy golegau neu lyfrgelloedd.
- Mewn ymateb i ymholiad am gydweithio gydag amgueddfeydd annibynnol, cadarnhaodd Pennaeth Adran Economi bod hyn yn digwydd fel rhan o waith yr adran, ond fod peth effaith wedi bod ar hyn yn sgil absenoldebau staff yn ddiweddar. Er hynny, cadarnhawyd y bydd cydweithio gydag amgueddfeydd annibynnol yn parhau i ddigwydd yn y dyfodol.
- Mewn ymateb i ymholiad am ymrwymo cwmnïau i amodau ieithyddol wrth ymgeisio am arian grant, cadarnhaodd Pennaeth Adran Economi a Chymuned nad oes modd gwneud hyn ymhob achos. Eglurwyd bod modd gosod amodau ieithyddol i ymgeiswyr grant drwy rhai prosesau megis prosiect ARFOR ond yn anffodus, mae'n annhebygol bod modd gosod gofynion ieithyddol ar bob cronfa arian sydd wedi cael ei dderbyn gan Lywodraeth Cymru. Er hyn, pwysleisiwyd bod yr adran yn ceisio gosod seiliau fel bod modd gosod amodau o'r fath yn y dyfodol.
- Mewn ymateb i ymholiad am grantiau bychan i fusnesau, cadarnhaodd Pennaeth Adran Economi a Chymuned bod modd i fusnesau ymgeisio am grantiau am arwyddion, sticeri ar gyfer cerbydau neu unrhyw ddull arall o hyrwyddo'r iaith. Er hyn, manylwyd mai dim ond am 18 mis mae'r arian ar gael o hyn o bryd ac felly anogwyd ymgeiswyr i wneud hynny mor fuan â phosibl.

Diolchwyd am yr adroddiad.

PENDERFYNWYD

Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a dderbyniwyd.

7. DIWEDDARIAD AR WAITH HUNANIAITH – MENTER IAITH GWYNEDD

Cyflwynwyd yr adroddiad gan Pen Swyddog Hunaniaith (Menter Iaith Gwynedd) a thynnwyd sylw'n fras at y prif bwyntiau canlynol:

- Cadarnhawyd bod grŵp arweiniol gwirfoddol wedi ei sefydlu er mwyn cwblhau'r gwaith o newid y fenter i fod yn un annibynnol o'r Cyngor. Esboniwyd bod cwmni newydd – nid er elw, sef Menter Iaith Gwynedd wrthi'n cael ei sefydlu gan y grŵp gwirfoddol.

Ymhelaethwyd mai'r nod yw trosglwyddo staff i'r endid newydd erbyn diwedd y flwyddyn ariannol bresennol.

- Eglurwyd bod cynrychiolaeth dda o wahanol oedrannau, rhyw ac ardaloedd ar y grŵp.
- Adroddwyd bydd lansiad meddal i'r fenter newydd ar faes Eisteddfod Genedlaethol Llŷn ac Eifionydd ym mis Awst
- Nodwyd bod llwyddiant i ddenu cyllid ychwanegol drwy'r gronfa Llywodraeth Cymru 'Haf o Hwyl' o fewn y flwyddyn ddiwethaf wedi caniatáu Hunaniaith i drefnu 23 digwyddiad i 341 o blant a phobl ifanc ar draws y sir.
- Adroddwyd bod cydweithio da yn digwydd gydag adrannau'r cyngor megis yr Adran Addysg er mwyn sicrhau bod dealltwriaeth a mewnbwn gan deuluoedd cyfan ar ddigwyddiadau canolfannau trochi, gwybodaeth am iaith a diwylliant Gwynedd a chyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg. Cyfeiriwyd hefyd at gydweithio gyda Menter Iaith Môn er mwyn denu cyllid gan Adran Economi a Chymuned Cyngor Gwynedd er mwyn annog mwy o fusnesau i wneud defnydd o'r Gymraeg o ddydd i ddydd.
- Atgoffwyd yr aelodau mai prif nod y fenter yw adnabod bylchau o ran cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg mewn ardaloedd a chydweithio gyda chymunedau i ganfod datrysiadau hir dymor iddynt. Rhannwyd enghraifft o hyn drwy fanylu ar wersi ioga Cymraeg ym Mangor yn dilyn canfyddiadau o'r angen iddynt gael eu cynnal o fewn yr ardal.
- Nodwyd bod tri aelod o staff yn cefnogi Pen Swyddog Hunaniaith. Prif ffocws eu gwaith yw annog a chefnogi cymunedau i ddatblygu prosiectau i hybu defnydd o'r Gymraeg, a fydd yn gynaliadwy yn y tymor hir. Ymhelaethwyd mai prif ffocws y fenter yw edrych ar ardaloedd yn bennaf, yn hytrach na phrosiectau unigol. Cadarnhawyd mai'r ardaloedd sydd wedi eu blaenoriaethu am y flwyddyn nesaf, yw Bangor, Ogwen, Penllyn a'r Felinheli. Manylwyd hefyd bod y fenter yn mynd i ganolbwyntio ar ardal Pen Llŷn oherwydd bod yr Eisteddfod Genedlaethol yn cael ei chynnal o fewn yr ardal hon eleni.
- Trafodwyd rhai o flaenoriaethau'r fenter am y flwyddyn i ddod, gan ganolbwyntio ar sicrhau bod ymweliad yr Eisteddfod Genedlaethol yn annog mwy o bobl i siarad Cymraeg yn yr ardal a hefyd i weithio gyda phlant a theuluoedd Cymraeg i sicrhau bod yr iaith yn cael ei siarad ymysg ei gilydd o ddydd i ddydd.

Rhodddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, codwyd y materion canlynol:

- Mewn ymateb i ymholiadau ar effaith yr iaith Gymraeg yn sgil ymweliad yr Eisteddfod Genedlaethol eleni, cadarnhaodd Pen swyddog Hunaniaith bod trefnwyr yr eisteddfod yn edrych ar nifer o opsiynau gwahanol ar gyfer cynulleidfaoedd penodol er mwyn hyrwyddo'r iaith. Rhannwyd nifer o syniadau gan yr aelodau gan gynnwys gostyngiad ar bris mynediad ar ddyddiau penodol o'r ŵyl a thargedu rhai ardaloedd er mwyn annog pobl i fynychu a chlywed yr iaith Gymraeg yn naturiol, o ystyried bod safle'r Eisteddfod wedi ei leoli mewn ardal ble mae llawer o dwristiaeth. Mewn ymateb i'r uchod cadarnhaodd yr Ymgynghorydd Iaith a Chraffu byddai'n rhannu'r sylwadau gyda swyddog y Cyngor sy'n cydlynu trefniadau'r Cyngor gyda'r Eisteddfod.
- Rhannwyd pryder bod yr menter iaith yn gadael y Cyngor a ystyriwyd y rheswm dros y newid hyn.
 - o Mewn ymateb i'r cwestiwn, cadarnhaodd Ymgynghorydd Iaith a Chraffu fod y newid hwn yn digwydd er mwyn sicrhau bod cymunedau yn perchnogi'r fenter yn y dyfodol. Gobeithir bydd mwy o bobl o fewn cymunedau yn cymryd mwy o ddiddordeb yn y digwyddiadau ac oherwydd hynny yn hyrwyddo'r Gymraeg yn well mewn cymunedau.
 - o Manylodd Pen swyddog Hunaniaith y byddai'r fenter yn derbyn mwy o opsiynau cyllidol pan yn endid annibynnol, o'i gymharu â bod y fenter yn rhan o Adran Cefnogaeth Gorfforaethol Cyngor Gwynedd.

Diolchwyd am yr adroddiad

PENDERFYNWYD

Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a dderbyniwyd.

8. ADRODDIAD CANMOLIAETH A CHWYNION

Cyflwynwyd yr adroddiad gan Uwch Ymgynghorydd Iaith a Chraffu. Tynnwyd sylw'n fras at y prif bwyntiau canlynol:

- Atgoffwyd yr aelodau bod yr adroddiad hwn yn rhannu enghreifftiau o lwyddiannau a chwynion sy'n gysylltiedig â hyrwyddo'r Gymraeg o fewn gwasanaethau'r Cyngor.
- Manylwyd bod pedwar cwyn wedi cael euderbyn yn gysylltiedig â chydymffurfiaeth safonau'r Gymraeg. Ymhelaethwyd nad yw'r Cyngor wedi derbyn dyfarniad terfynol dau o'r cwynion hynny. Esboniwyd nad oedd yn briodol cynnal trafodaeth ar y cwynion hynny gan ei bod yn rhai byw ac maent wedi eu cynnwys yn yr adroddiad er gwybodaeth i'r aelodau yn unig.
- Rhannwyd manylion am bedwar cwyn a dderbyniwyd mewn cysylltiad â pholisi iaith y Cyngor.

Rhodddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, codwyd y mater canlynol:

- Llongyfarchwyd y Cyngor am eu llwyddiant a nodwyd mai nifer isel iawn o gwynion sydd wedi cael eu derbyn.

PENDERFYNWYD

Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a dderbyniwyd.

Dechreuodd y Cyfarfod am 10:00yb a gorffennodd am 12:05yp.

CADEIRYDD